

Klement Alexandrijský v koptské katéně k evangeliím*

Vít Hušek

Exegetické dílo Klementa Alexandrijského je českému čtenáři známé především díky nedávno vydanému komentovanému českému překladu, ve kterém jsou obsaženy *Eclogae propheticae* a fragmentárně dochované *Hypotyposes* včetně exegetických zlomků nejistého původu.¹ Označení „nejistého původu“ používáme pro ty zlomky, u nichž není zřejmé, z kterého Klementova díla pocházejí.² Tyto zlomky se dochovaly převážně v katénách, tedy sbírkách exegetických pasáží (scholií) z děl různých církevních autorů uspořádaných podle biblických textů, k nimž se vztahují.³ České vydání Klementova exegetického díla je patrně prvním knižním vydáním jeho *Hypotyposes* obsahujícím i zlomky dochované v arabské katéně na evangelia.⁴ Arabská katéna se dochovala

* Studie vznikla v rámci grantu „Historie a interpretace Bible“ (GA ČR, č. P401/12/G168). Za cenné připomínky k řeckému, koptskému a arabskému textu a za revizi přeložených fragmentů děkuji dr. Janě Plátové, dr. Marku Dospělovi a dr. Jaroslavu Francovi. Odpovědnost za případné chyby plně nesu sám.

¹ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Exegetické zlomky. Eclogae propheticae – Hypotyposes*, vyd. J. Plátová, Praha: OIKOYMENH, 2014. Současný stav diskuse o dochovaných zlomcích shrnuje a jednotlivé varianty hodnotí J. PLÁTOVÁ, „Kolik zlomků Klementova spisu Hypotyposes skutečně máme?“, *Studia theologica* 18, č. 4 (2016): 1–17.

² Ve stejném smyslu používá tento pojem J. Plátová, srov. Klement Alexandrijský, *Exegetické zlomky*, s. 7, 28–37, 214–215.

³ Ke katénám obecně srov. R. DEVREESE, „Chaînes exégétiques grecques“, in *Dictionnaire de la Bible, Supplement*, 1, Paris, 1928, s. 1084–1233; C. CURTI – M. A. BARBÀRA, „Catene esegetiche greche“, in *Patrologia*, V, *Dal Concilio di Calcedonia (451) a Giovanni Damasceno († 750)*, ed. A. di Berardino, Genova: Marietti, 2000, s. 611–655; Ch. KANNENGIESER, „Catenae – ‘chains’ of biblical interpretation“, in *Handbook of Patristic Exegesis*, 2, Leiden: Brill, 2004, s. 978–987; H. A. G. HOUGHTON – D. C. PARKER, „An Introduction to Greek New Testament Commentaries with a Preliminary Checklist of New Testament Catena Manuscripts“, in *Commentaries, Catenae and Biblical Tradition*, ed. H. A. G. Houghton, Piscataway, NJ: Gorgiaspress, 2016, s. 1–35. Česky také H. DROBNER, *Patrologie: úvod do studia starokřesťanské literatury*, Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 679–682 (kap. 15.1 „Katény“).

⁴ Jedná se o fragm. inc. 2, 3, 4, 11, 14, 17 a 18, v českém vydání na s. 188–191; 196–199; 202–203. K těmto zlomkům srov. J. PLÁTOVÁ, „Die Fragmente des Clemens Alexandrinus in den griechischen und arabischen Katenen“, *Studia patristica* 66 (2013): 3–10.

v 11 rukopisech,⁵ z nichž nejstarší (Ms. Vat. ar. 452) byl dokončen v roce 1214 v Klášteře sv. Makaria ve Vádí Natrun v Egyptě.⁶ Arabská katéna však vznikla patrně již dříve než ve 13. století, a to překladem koptské katény,⁷ jejíž nejúplnější dochovaný rukopis (v bohairském dialektu) byl napsán v roce 888 opět v Klášteře sv. Makaria.⁸

Hlavním tématem tohoto článku jsou výňatky z díla Klementa Alexandrijského obsažené v koptské katéně, jejich překlad, srovnání s arabskou katénou a pokus o identifikaci řecké předlohy (část 2). Nejprve však stručně představíme pohnutou historii koptské katény a její základní charakteristiku (část 1).

1. KOPTSKÁ KATÉNA K EVANGELIÍM

1.1 Základní charakteristika

Nejúplnější dochovaný rukopis koptské katény měl komplikovanou historii. Podle všeho se jedná o katénu, kterou v Klášteře sv. Makaria

⁵ K rukopisům arabské katény srov. M. H. O. SCHULZ, „An Overview of Research on Bohairic Catena Manuscripts on the Gospels with a Grouping of Arabic and Ethiopic Sources and a Checklist of Manuscripts,” in *Commentaries, Catenae and Biblical Tradition*, ed. H. A. G. Houghton, Piscataway, NJ: Gorgiaspress, 2016, s. 295–330, zde 304–305. Část arabské katény (k Matoušovu evangeliu, tj. asi třetinu textu) vydal spolu se španělským překladem F. J. CAUBET ITURBE, *La cadena arabe del evangelio de san Mateo*, 1, *Texto* [dále *La cadena* 1]; 2, *Versión* [dále *La cadena* 2], Vatican: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1969–1970. Tato edice vychází z Ms. Vat. ar. 452 v kombinaci s Ms. Vat. ar. 410. Ke Klementovi v arabské katéně srov. CAUBET ITURBE, *La cadena* 2, s. xxii.

⁶ K dějinám tohoto kláštera a jeho knihovny srov. zejm. H. G. EVELYN WHITE, *The Monasteries of the Wādi 'n Natrūn*, 1, *New Coptic Texts from the Monastery of Saint Macarius, Edited with and Introduction on the Library at the Monastery of Saint Macarius* [dále *Monasteries* 1], New York: Metropolitan Museum of Art, 1926, s. xxii–xliii; ke klášterům ve Vádí Natrun srov. H. G. EVELYN WHITE, *The Monasteries of the Wādi 'n Natrūn*, 2, *The History of the Monasteries of Nitria and of Scetis* [dále *Monasteries* 2], New York: Metropolitan Museum of Art, 1932.

⁷ Srov. G. GRAF, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, I, *Die Übersetzungen*, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1944, s. 481–482; J. PLÁTOVÁ, „Klementův ztracený komentář Písma,” in Klement Alexandrijský, *Exegetické zlomky*, s. 7–40, zde 35.

⁸ Další fragmenty této katény, pocházející pravděpodobně také z Kláštera sv. Makaria, částečně doplňují tento rukopis, částečně tvoří torzo dalších dvou exemplářů této katény. Srov. EVELYN WHITE, *Monasteries* 1, s. 198–199 a s. 198, pozn. 3; SCHULZ, „An Overview,” s. 296–298; 302–303; 309–312.

viděl Robert Huntington při své návštěvě r. 1682/83.⁹ Roku 1715 rukopis z kláštera získal Joseph Assemani, akvizitor Vatikánské knihovny, ale z neznámého důvodu (nejspíš nedopatřením) ho zanechal v nedalekém Syrském klášteře, kam dál pokračoval ve své cestě.¹⁰ Roku 1837 rukopis ze Syrského kláštera získal Robert Curzon pro Britskou knihovnu, kde je nyní uložen (Or. 8812, dříve Ms Parham 102).¹¹ Edici katény připravil a vydal Paul de Lagarde roku 1868.¹² V důsledku toho se můžeme setkat např. s označením Curzonova katéna, (de) Lagardova katéna, *Catena Patrum* či Dogmatické florilegium.¹³ Pro úplnost ještě dodejme, že z arabského překladu byl posléze pořízen etiopský překlad, dochovaný v 9 dosud neprobádaných rukopisech.¹⁴

Naše katéna není originálním dílem koptského křesťanství. Jedná se o překlad nám neznámé řecké katény, která vznikla někde mimo Egypt v období mezi 6. a 8. stoletím, zcela jistě po roce 538, kdy zemřel v katéně

⁹ Srov. D. R. Huntingtoni *epistulae*, No. 39 (Smith, 69): „Ultimum quod superest 366 Monasteriorum, (ut perhibent) & maxime ruinosum, magni Macarii dicitur. In hujus bibliotheca multi habentur codices MSS. uti B. Chrysostomi vol. magnum in pergamena Copticè, ejusdemque in S. Matthaeum liber elephantinus, Arabicè; Lectiones Eccles. per univ. annum 4. vol. magnis Copticè, &c.“ EVELYN WHITE (*Monasteries* 1, s. xxxviii, pozn. 7) považuje druhou uvedenou položku za naši koptskou katénu (navzdory uvedené arabštině). Stejného mínění je B. LAYTON, *Catalogue of Coptic literary manuscripts in the British Library acquired since the year 1906*, London: British Library, 1987, s. 392, pozn. 5 (srov. také celou pasáž na s. 389–394).

¹⁰ Tak uvádí EVELYN WHITE, *Monasteries* 1, s. xxx; Evelyn White, *Monasteries* 2, s. 454–455 a 458.

¹¹ Robert Curzon získal pověst bezohledného plenitele egyptských klášterů, srov. např. C. N. REEVES, *Starověký Egypt: kronika velkých objevů*, Praha: Academia, 2006, s. 40; J. THOMPSON, *Wonderful Things: A History of Egyptology*, 1: *From Antiquity to 1881*, Cairo: The American University in Cairo Press, 2015, s. 197. Pověst o stovkách či tisících rukopisů, které měl Curzon získat pro Britskou knihovnu, jsou značně nadsazené a patrně i přizivené Curzonovým vlastním popisem událostí, srov. R. CURZON, *Visits to Monasteries in the Levant*, London: Murray, 1849, s. 84–89 (kde mj. barvitě líčí historku s likérem, kterým mnichy opíjel). Nicméně Curzonovi se podařilo získat patrně jen 8 svazků ze syrského kláštera, srov. EVELYN WHITE, *Monasteries* 2, s. 455–456.

¹² P. DE LAGARDE, *Catena in evangelia aegypticae quae supersunt*, Gottingae: Hoyer, 1886.

¹³ Přehled různých označení uvádí SCHULZ, „An Overview,“ s. 297 a pozn. 5.

¹⁴ Na etiopský překlad katény upozornil G. HAILE, „Ethiopian Biblical Interpretation: A Study in Exegetical Tradition and Hermeneutics by Roger W. Cowley (book review),“ *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1990): 378–382, zde 380. Přehled etiopských rukopisů uvádí SCHULZ, „An Overview,“ s. 305.

hojně citovaný Severus z Antiochie, a před rokem 888, kdy je datován již zmiňovaný rukopis.¹⁵

Díla patristických autorů nebyla vždy přejímána do katén ve formě doslovné citace. V mnoha případech se jedná o více či méně volnou parafrázi a zcela spolehlivé nebývají ani atribuce autorům. Tak např. v řeckých katénách k Matoušovu evangeliu, které vydal Joseph Reuss,¹⁶ najdeme úryvky z Klementova díla převzaté různým způsobem. Doslova je převzata pasáž *Eclogae* 25, 4 – 26, 5 jako součást zlomku, který většina rukopisů připisuje Theodorovi z Herakleje. Volněji je převzata pasáž *Strom.* III 44, 1–2 jako součást zlomku připsaného ve dvou rukopisech Theodorovi z Herakleje, ve třech rukopisech Cyrilovi z Alexandrie. Parafrázovaná je pasáž *Strom.* IV 93, 3 připsaná Cyrilovi z Alexandrie.¹⁷ Podobná situace je v de Lagardově koptské katéně: nacházíme zde volně převzaté pasáže a parafráze, u mnoha excerpt se originální text vůbec nepodařilo identifikovat; chybné atribuce rovněž nejsou výjimkou.¹⁸

Dochovaná část de Lagardovy katény obsahuje 256 folií, na kterých najdeme 633 excerpt. Nejčastější jsou výňatky z Cyrila z Alexandrie (242), Severa z Antiochie (143) a Jana Zlatoústého (140), na ostatní autory připadá zbývajících 108 výňatků.¹⁹ Klementovým jménem je uvedeno 6 ex-

¹⁵ Srov. SCHULZ, „An Overview,“ s. 297. Srov. také C. DOWNER, „The Contribution of the Coptic Fragments from de Lagarde's *Catena* in *evangelia Aegyptiacae quae supersunt to our Understanding and Interpretation of Certain of Eusebius of Caesarea's Quaestiones ad Stephanum et ad Marinum*,“ in *A Good Scribe and an Exceedingly Wise Man: Studies in Honour of W.J. Tait*, ed. M. Dodson et al., London: Golden House, 2014, s. 89–98; C. DOWNER, „The role of Coptic translators in the transmission of Patristic Biblical Comment in the First Millennium CE,“ in *Studies in Coptic Culture: Transmission and Interaction*, ed. M. Ayad, Cairo – New York: The American University in Cairo Press, 2016, s. 19–31.

¹⁶ J. REUSS, *Matthaus-Kommentare aus der griechischen Kirche*, TU 61, Berlin: Akademie-Verlag, 1957. Reuss je také autorem moderní typologie katén, která nahrazuje starší typologizace (Preuschen, Karo-Lietzman) a kterou s drobnými úpravami přejal M. GEERARD pro *Clavis Patrum Graecorum* 4 [*Concilia. catenae*], Turnhout: Brepols, 1980, k Matoušovi s. 228–235.

¹⁷ THEODOR Z HERAKLEIE, *Fragm. Matth.* 18 (Reuss 61–62); THEODOR Z HERAKLEIE, *Fragm. Matth.* 51 (Reuss 71); CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Fragm. Matth.* 67 (Reuss 173). K identifikaci srov. L. FRÜCHTEL, „Neue Textzeugnisse zu Clemens Alexandrinus,“ *ZNW* 36 (1937): 81–90.

¹⁸ Pro fragmenty z Tita z Bostry to doložil P. BELLET, „Excerpts of Titus of Bostra in the Coptic Catena on the Gospels,“ *StPatr* 1 (1957) (= TU 63): 10–14. Pro de Lagardovu katénu jako celek a také pro arabské katény to uvádí CAUBET ITURBE, *La cadena* 2, s. xv–xvi.

¹⁹ Přehled dochovaných folií a přiřazení k odpovídajícím pasážím evangelií podává DE LAGARDE, *Catena*, s. v, přehled citovaných autorů s. vi–vii. Seznam studií k jednotlivým

cerpt (z toho čtyřikrát je nazván „svatý Klement“), z toho 5 k Matoušovu evangeliu (k veršům 5,7; 5,10; 5,27–28; 10,39 a 19,6)²⁰ a jeden k Janovi (14,3–7). Rozboru těchto úryvků se budeme věnovat podrobněji. Všechny 6 excerpt má korespondující pasáž v arabské katéně. Z arabské katény známe další dva Klementovy výňatky (k Jan 1,8 a 1,11),²¹ které v koptské katéně nenajdeme, protože se nedochovaly odpovídající listy; koptská katéna k Janovu evangeliu začíná až veršem Jan 2,3.²²

1.2 Excerpta z Jana Zlatoústého

Než přejdeme ke Klementovým výňatkům v koptské katéně, nejprve si jako příklad pro přiblížení povahy katény ukážeme dvě pasáže z Jana Zlatoústého, u nichž se nám podařilo původní text aspoň přibližně identifikovat. Výňatek Jana Zlatoústého k Mt 5,7 („Blahoslavení milosrdní, protože oni dojdou milosrdenství“) uvádí koptská katéna v tomto znění:

Jan Zlatoústý. To jsou ti, kdo mají srdce soucitné a nitro milosrdné vůči každému, kdo je v tísní a v nouzi. Tím se myslí nejen ti, kdo rozdávají bohatství chudým, ale ještě více se tím myslí ti [soucitní a milosrdní]: [neboť] milosrdenství má rozličné podoby.²³

vým autorům v de Lagardově katéně přináší SCHULZ, „An Overview,“ s. 299–301.

²⁰ Fragm. inc. 2, 3, 4, 11 a 14, v českém vydání na s. 188–191; 196–199 Přehled všech citací a aluzí na Mt 5–7 par. uvádí V. ČERNUŠKOVÁ, *Interpretace Horského kázání v díle Klementa Alexandrijského*, nepublikovaná disertační práce, Brno: FF MU, 2012, s. 202–207; též, „Four Desires: Clement of Alexandria and the Sermon on the Mount,“ in *Clement's Biblical Exegesis. Proceedings of the Second Colloquium on Clement of Alexandria*, ed. V. ČERNUŠKOVÁ et al., VCS 139, Leiden: Brill, 2017, s. 217–258, zde 239–254. Ke Klementově interpretaci blahoslavenství dále srov. V. ČERNUŠKOVÁ, „Blahoslavená touha. Čtvrté Ježíšovo Blahoslavenství (Mt 5,6) v díle Klementa z Alexandrie,“ *Studia theologica* 14, č. 4 [50] (2012): 19–35, zejm. 21–26; A. BASTIT, „Les béatitudes matthéennes (Mt 5,1–10) comme péripécie dynamique dans l'exégèse ancienne, de Clément d'Alexandrie à Augustin,“ in *Saint Augustin et la Bible. Actes du colloque de l'Université Paul Verlaine-Metz (7–8 avril 2005)*, ed. G. Nauroy – M.-A. Vannier, Bern: P. Lang, 2008, s. 179–213, ke Klementovi 187–191; J. KOVACS, „Clement of Alexandria and Gregory of Nyssa on the Beatitudes,“ in *Gregory of Nyssa, Homilies on the Beatitudes: An English Version with Commentary and Supporting Studies*, ed. H. R. Drobner – A. Viciano, VCS 52, Leiden: Brill, 2000, s. 311–329.

²¹ Jedná se o fragm. inc. 17 a 18, v českém vydání na s. 202–203.

²² De Lagarde 180, l. 33.

²³ De Lagarde 6, 18–23: ὡΑΝΝΗC ΠΙΧΡΥCΟCΤΟΜΟC. ΝΗ ΕΤΕ ΟΥΟΝ ΝΤΩΟΥ ΜΜΑΥ ΝΟΥΖΗΤ ΜΜΕΤΩΑΝΘΜΑΪΤ ΝΕΜ ΖΑΝCΠΛΑΧΝΟΝ ΜΜΕΤΩΕΝΖΗΤ ΕΪΟΥΝ ΕΟΥΟΝ

Úryvek parafrázuje biblický text a vysvětluje blahoslavenství tak, že nejde jen o milosrdenství materiální, prokazované rozdělováním bohatství, ale zejména milosrdenství prokazované vnitřním postojem, totiž srdcem otevřeným vůči všem potřebným. Koptský text je překladem pasáže z Janových *Homilií na Matoušovo evangelium*, kde nacházíme téměř doslovně odpovídající pasáž k druhé části koptského fragmentu:²⁴

Blahoslavení milosrdní. Zdá se mi, že zde mluví ne pouze o těch, kdo jsou milosrdní skrze bohatství, ale také o těch (kdo jsou milosrdní) skrze činy. Způsoby milosrdenství jsou totiž rozličné a toto přikázání je široké.²⁵

Spojitosť mezi řeckým textem *Homilií* a druhou polovinou koptského výňatku v katéně dokládá především stejná myšlenka, kterou předávají oba texty, byť s drobnými odchylkami: blahoslavenství se netýká jen rozdělování materiálního bohatství, ale i jiných forem milosrdenství, protože milosrdenství může mít mnoho podob. Kromě toho můžeme poukázat na to, že koptský text obsahuje tři slova řeckého původu, jejichž ekvivalenty se objevují v řeckém textu ve stejném sledu (χρημάτων – ΝΙΧΡΗΜΑ, ἀλλὰ – ἀλλὰ, τρόπος – ΝΙΤΡΟΠΟΣ).

Odlišným způsobem byla do koptské katény přejata pasáž k Mt 5,11–12 („Blahoslavení jste, když vás budou pronásledovat a nenávidět a říkat každou špatnost na vás a [mluvit falešně proti vám] kvůli mně. Radujte se a jásejte, protože velká je vaše odměna v nebesích“), kde čteme tento text:

Jan Zlatoustý. Každá lež a každá urážka a každé rouhání, které se děje vůči lidem nejen kvůli Bohu, ale také kvůli záležitostem tohoto světa [konaným?] podle zákona. A lidé, kteří to snášejí, obdrží velkou odměnu v nebesích.²⁶

NIBEN ETZEΧΖΩΧ ΟΥΟΖ ΕΤΟΙ ΝΗΛΕ: ΕΥΧΕΡΕ ΝΗ ΑΝ ΜΜΑΥΑΤΟΥ ΕΤΤ ΝΝΙΧΡΗΜΑ
ΝΝΙΖΗΚΙ, ΑΛΛΑ ΜΑΛΙΣΤΑ ΕΥΧΕΡΕ ΝΑΙ ΝΖΟΥΟ: ΝΑΩΩΟΥ ΓΑΡ ΝΕ ΝΙΤΡΟΠΟΣ ΝΤΕ
ΤΜΕΤΝΑΗΤ.

²⁴ GROV. CAUBET ITURBE, *La cadena 2*, s. 49, pozn. 9.

²⁵ JAN ZLATOUSTÝ, *Hom. Matth.* 15, 4, PG 57, 227: Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες. Ἐνταῦθα οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεοῦντας μόνον ἔμοι δοκεῖ λέγειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ πραγμάτων. Ποικίλος γὰρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεία αὕτη ἡ ἐντολή.

²⁶ De Lagarde 7, 20–24: ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΙΧΡΥΣΟCΤΟΜΟC. ΜΕΘΟΟΥΧ ΝΙΒΕΝ ΝΕΜ ΖΩΟΥΩ ΝΙΒΕΝ ΝΕΜ ΧΕΟΥΑ ΝΙΒΕΝ ΕΤΟΥΝΑΧΟΤΟΥ ΕΝΙΡΩΜΙ ΟΥ ΜΟΝΟΝ ΕΘΒΕ ΦΝΟΥΤ, ΑΛΛΑ ΝΕΜ ΕΘΒΕ ΖΑΝΖΒΗΟΥΓΙ ΟΝ ΝΤΕ ΠΑΙΚΟCΜΟC ΚΑΤΑ ΦΝΟΜΟC, ΟΥΟΖ ΝCΕΕΡΖΥΠΟΜΕΝΙΝ ΕΡΩΟΥ ΝΧΕ ΝΙΡΩΜΙ, CΕΝΑCΙ ΝΟΥΒΕΧΕ ΕCΟΙ ΝΝΙΩΤ ΉΕΝ ΝΙΦΗΟΥΓΙ.

Úryvek uvádí tři hříchy páchané slovem a upozorňuje, že jsou hříchem nejen proti Bohu, ale také (nepříliš srozumitelně) proti světu a zákonu. Těm, kdo tato příkoří trpělivě snášejí, pak slibuje hojnou odměnu v nebesích. K této pasáži nemáme přesně odpovídající pasáž řeckého textu. Patrně se jedná o volný souhrn delší pasáže z Janových *Homilií na Matoušovo evangelium*,²⁷ kde k veršům Mt 5,11–12 Jan připomíná dvě omezení, které pro toto blahoslavenství platí: učedníci musí být pronásledováni pro Ježíšovo jméno a všechny špatnosti se o nich musí říkat lživě (stejná myšlenka se opakuje v části k Mt 5,16).²⁸ K verši Mt 5,16 se homilie zmiňuje o rouhání proti Bohu, ale poněkud v jiné souvislosti, než uvádí koptská katéna: Jan vybízí, abychom svým životem dávali příležitost k tomu, že Bůh bude chválen; pokud naopak budeme žít špatně, uškodíme lidem a Božímu jménu přivodíme rouhání.²⁹ K verši Mt 5,39 pak připomíná hříchy, které se dějí slovem, totiž rouhání, popírání Boha, pomluvu, zpupnost, křivou přísahu a falešné svědectví, a upozorňuje na jejich závažnost.³⁰ Vybídnutí k trpělivosti a příslib nebeských odměn na tomto místě chybí, obdobná myšlenka přichází až o několik dalších stran níže.³¹ Koptskému textu přesně neodpovídá žádná z uvedených pasáží, pravděpodobně se jedná o jejich volnou kompilaci, tedy shrnutí vybraných myšlenek z 15. a 16. homilie.

²⁷ Pasáž k Mt 5,11–12 je v řeckém textu Janových homilií komentována v *Hom. Matth.* 15, 4–6, PG 57, 228–230. Caubet Iturbe uvádí jako odpovídající pasáž *Hom. Matth.* 15, 7–8, PG 57, 232–234, srov. *La cadena* 2, s. 52, pozn. 5.

²⁸ JAN ZLATOÚSTÝ, *Hom. Matth.* 15, 5, PG 57, 228 (δύο τέθεικε διορισμούς...); *Hom. Matth.* 15, 8, PG 57, 233 (ἀλλὰ μετὰ δύο διορισμῶν...).

²⁹ JAN ZLATOÚSTÝ, *Hom. Matth.* 15, 7, PG 57, 233: Οὐ γὰρ δὴ τὴν οἰκουμένην διορθώσετε, φησὶ, μόνον, ὁρθῶς βιοῦντες, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι παρασκεύασετε· ὥσπερ οὖν τὰ ἐναντία ποιοῦντες, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπολείτε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα βλασφημεῖσθαι ποιῆσετε.

³⁰ JAN ZLATOÚSTÝ, *Hom. Matth.* 16, 8, PG 57, 248–249: Οὐκ οἶσθα, ὅτι αἱ πλείους τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπὸ ῥημάτων ἔχουσι τὴν ἀρχήν· Καὶ γὰρ βλασφημία διὰ ῥημάτων, καὶ ἀρνήσεις διὰ ῥημάτων, καὶ λοιδορίαί, καὶ ὕβρεις, καὶ ἐπιορκαί, καὶ τὸ ψευδομαρτυρεῖν [καὶ ἀναγεῖν]. Μὴ τοίνυν ὅτι ῥημά ἐστι ψιλὸν ἰδης· ἀλλ' εἰ μὴ πολὺν ἔχει τὸν κίνδυνον, τοῦτο ἐξέταξε. Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι ἐν τῷ τῆς ἔχθρας καιρῷ, τῆς ὀργῆς ἐκκαιομένης, καὶ τῆς ψυχῆς ἐμπιτραμένης, καὶ τὸ μικρότατον μέγα φαίνεται, καὶ τὸ μὴ λίαν ὕβριστικὸν φορτικὸν εἶναι δοκεῖ· Καὶ πολλὰκις τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ φόνον ἔτεκε, καὶ πόλεις ὀλοκλήρους ἀνέτρεψεν.

³¹ JAN ZLATOÚSTÝ, *Hom. Matth.* 16, 11, PG 57, 253: ... πολὺν ληψόμεθα τὸν μισθόν, τῆς προσκαιροῦ καταφρονήσαντες ἡδονῆς· καὶ εἰπὲ πρὸς τὴν ψυχὴν· Πάνυ ἀθυμεῖς, ὅτι σε ἡδονῆς ἀποστερῶ; ἀλλ' εὐφραίνου, ὅτι σοι τὸν οὐρανὸν προσξενῶ. Οὐ δι' ἀνθρωπον ποιεῖς, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν. Ἀνάσχου τοίνυν μικρόν, καὶ ὅψει τὸ κέρδος ἡλίκον· καρτέρησον κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ λήψη παρόρησιαν ἀφ' αὐτον.

Milosrdnými Písmo myslí nejen ty, kdo milosrdenství prokazují, ale i ty, kdo se chtějí smilovat, ač nemohou – kdo se rozhodli a jsou připraveni takto jednat. Někdy totiž chceme projevit milosrdenství peněžitým darem nebo fyzickou pomocí, třeba přispět někomu, kdo je v nouzi, posloužit nemocnému nebo se postavit za někoho, kdo se dostane do nesnázi, ale kvůli chudobě, nemoci nebo stáří (což je vlastně také určitá tělesná nemoc) nemůžeme své předsevzetí splnit, protože není v našich silách přivést naše rozhodnutí ke zdárnému konci. Těm, kdo pomoci chtěli, se dostane stejných poct jako těm, kdo mohli pomoc uskutečnit, protože učinili totéž rozhodnutí, třebaže ti druzí měli více prostředků.³⁵

Podle výkladu ve *Stromatech* platí blahoslavenství i pro ty, kdo chtějí konat milosrdenství (ať už rozdáváním bohatství, nebo jinou formou materiální či sociální pomoci), ale z nějakého důvodu nemohou (na rozdíl od katény je ve *Stromatech* uveden demonstrativní výčet), což jim přinese stejné ocenění či pocty (τιμή). Tuto myšlenku přináší text katény ve zkrácené podobě.

2.2 Blahoslavení pronásledovaní pro spravedlnost (fragm. k Mt 5,10)

Další Klementův úryvek se vztahuje k verši Mt 5,10 („Blahoslavení ti, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské“) a zní takto:

Klement. Tato blahoslavenství nastanou, když by nenáviděli ty, kdo je pronásledují. Každá zkouška, která přijde na člověka, je totiž důvodem k blahoslavenství. Vždyť je lépe, kdyby to snášeli s vděčností. To se nazývá filosofie a zbožnost duše čili spravedlnost.³⁶

³⁵ *Strom.* IV 38, 2–4: ἐλεήμονας δ' εἶναι βούλεται οὐ μόνον τοὺς ἔλεον ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐθέλοντας ἔλεειν, κὰν μὴ δύνωνται, οἷς κατὰ προαίρεσιν τὸ ἐνεργεῖν πάρεσιν· ἐνίστε γὰρ βουλόμεθα δι' ἀργυρίου δόσεως ἢ διὰ σωματικῆς σπουδῆς ἔλεον ποιῆσαι, ὡς δεομένῳ ἐπαρκέσαι ἢ νοσοῦντι ὑπουργῆσαι ἢ ἐν περιστάσει γενομένῳ παραστήναι, καὶ οὐχ οἷοί τε ἔσμεν ἤτοι διὰ πενίαν ἢ νόσον ἢ γῆρας (φυσικὴ γὰρ νόσος καὶ τοῦτο) ἐξυπηρετῆσαι τῇ προαίρεσει ἐφ' ἣν ὁρμώμεθα, μὴ δυνηθέντες ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν ὃ βεβουλήμεθα. τῆς αὐτῆς <οὖν> τιμῆς μεθέξουσιν τοῖς δυνηθεῖσιν οἱ βεβουλημένοι, ὧν ἡ προαίρεσις ἴση, κὰν πλεονεκτῶσιν ἑτεροὶ τῇ περιουσίᾳ. Český překlad V. Černušková.

³⁶ De Lagarde 7, 13–17: ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ. ΤΟΤΕ ΣΕΝΑΨΩΠΙ ΝΨΕ ΝΑΙ ΜΜΑΚΑΡΙΟΣ, ΖΟΤΑΝ ΑΥΨΑΝΜΕΣΤΕ ΝΗΕΤΟΣΙ ΝΨΩΟΥ. ΠΙΡΑΣΜΟΣ ΔΕ ΝΙΒΕΝ ΕΘΝΑΙ ΕΨΕΝ ΠΙΡΩΜΙ ΟΥΠΡΟΦΑΣΙΣ ΤΕ ΝΕΜ ΟΥΜΕΤΜΑΚΑΡΙΟΣ, ΖΟΤΑΝ ΜΑΛΙΣΤΑ ΑΥΨΑΝΕΡΖΥΠΟΜΕΝΙΝ

Úryvek vysvětluje, že pronásledování pro spravedlnost člověka vystavuje zkoušce či pokušení nenávidět své pronásledovatele. Blahoslavenstvím se tato situace stává tím, že dává příležitost obstát ve zkoušce, a tím prokázat svou vděčnost. V arabském znění výňatek vyznívá ve stejném smyslu (fragm. inc. 3), přidává zmínku o trpělivosti („vůči zkoušce prokazují trpělivost s vděčností“) a namísto „filosofie“ v závěrečné větě figuruje „moudrost“.³⁷

V Klementově díle nacházíme podobné téma v počáteční a závěrečné pasáži *Strom.* IV 25–41.³⁸ Verš Mt 5,10 je citován hned v úvodu (*Strom.* IV 25, 1) s poněkud volnější interpretací („Slový: *Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost*, nás jasně učí spatřovat mučednictví v každé obtížné situaci...“),³⁹ v závěru (IV 41, 4) pak je pasáž odpovídající druhé části našeho textu:

... samozřejmě pod podmínkou, že svými pronásledovateli neopovrhujeme a že bez nenávisti strpíme, když nás trestají, a jsme si vědomi toho, že jsme zkoušeni později, než jsme očekávali, ale také víme, že jakákoli zkouška je příležitost vydat svědectví.⁴⁰

Obsahovou podobnost této pasáže s úryvkem v katéně podtrhuje několik řeckých slov přejatých do koptského textu (ὕπομ ένωμεν – ΔΥ-ΩΔΑΝΕΡΖΥΠΟΜΕΝΙΝ, πρόφασιν – ΟΥΠΡΟΦΑΣΙΣ, πειρασμόν – ΠΙΡΑΣΜΟС), navíc formulace „každá zkouška je příležitostí“ (ΠΙΡΑΣΜΟС ΔΕ ΝΙΒΕΝ ... ΟΥΠΡΟΦΑΣΙΣ ΤΕ) je převzata ze *Stromat* prakticky doslova (πρόφασιν εἶναι ... τὸν ὄντιν οὖν πειρασμόν), byť s odlišným vyústěním, k čemu je zkouška příležitostí. Koptský text přináší nový poža-

έρωου ἦεν οὐεχαριστιὰ. εϣμογ† δε έτφιλοσοφιὰ нем ѿμετεγσεбнс ѿ†ψγхн хе †меѳмнi.

³⁷ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Exegetické zlomky*, s. 190–191.

³⁸ CAUBET ITURBE, *La cadena 2*, s. 51, pozn. 10, odkazuje na Klementův odlišný komentář k Mt 5,10 ve *Strom.* IV 41,1nn. (GCS 52/15, 266, 22ff). J. Plátová upřesňuje, že jde o souhrn počáteční a závěrečné pasáže ze *Strom.* IV 25–41, srov. PLÁTOVÁ, *Exegetické zlomky*, s. 190, pozn. 4; PLÁTOVÁ, „Die Fragmente,“ s. 7 a pozn. 28.

³⁹ *Strom.* IV 25, 1: εἰπών γάρ «μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης» σαφώς ἡμᾶς διδάσκει ἐν πάσῃ περιστάσει τὸν μάρτυρα ζητεῖν... Český překlad V. Černušková.

⁴⁰ *Strom.* IV 41, 4: ἐὰν μὴ βδελυσσώμεθα δηλονότι τοὺς διώκοντας καὶ ὑπομένωμεν τὰς παρ' αὐτῶν τιμωρίας, μὴ μισοῦντες αὐτοὺς, βράδιον ἢ προσεδοκίσαμεν ἡμᾶς πειρασθαι διανοοῦμενοι, ἀλλὰ κάκεῖνο γινώσκοντες πρόφασιν εἶναι μαρτυρίου τὸν ὄντιν οὖν πειρασμόν. Český překlad V. Černušková.

davek vděčnosti a v závěru je poněkud překvapivě označení takového postoje jako „filosofie“.

2.3 Kdo pohledí na ženu s touhou po ní (fragm. k Mt 5,27–28)

K veršům Mt 5,27–28 („Slyšeli jste, že bylo řečeno: Nezcizoložíš. Já však vám říkám, že každý, kdo pohledí na ženu s touhou po ní, již s ní zcizoložil ve svém srdci“) katéna uvádí Klementův výňatek v následujícím znění:

Klement. Kdo pohledí na ženu s touhou po ní, již propadá soudu, když by se mu jevila podoba ženy nebo její tváře před ním krásná, a dívá se na ni s tělesnou myšlenkou a žádostivou láskou. Kdo však je spasen čistotou [blíženecké] lásky, ten nehleděl na krásu těla, ale spíše zaměřuje svůj zrak na krásu duše. To je ta ryzí ctnost.⁴¹

Úryvek upřesňuje slova evangelia „pohledí na ženu s touhou po ní“ tak, že jde o pohled spojený s tělesnými myšlenkami nebo zakalený žádostivostí. Nad rámec biblického verše popisuje ctnostný pohled na ženu, který neulpívá na kráse těla, ale postřehuje krásu duše. Arabská verze (fragm. inc. 4) předává stejnou myšlenku, v první části kromě soudu uvádí navíc trest pekelného ohně („zasluhuje si pekelný oheň“).⁴²

Vzácnou výjimkou tohoto fragmentu je to, že se dochoval i ve čtyřech řeckých katénách, a to dvakrát jako anonymní, dvakrát připsaný Cyrilovi z Alexandrie.⁴³ Řecké katény shodně uvádějí toto znění:

⁴¹ De Lagarde 10, 19–25: ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ. ΠΕΤΝΑΧΟΥΤ ΝΑ ΟΥCΖΙΜΙ ΕΠΞΙΝΕΡΕΠΙΘΥΜΙΝ ΕΡΟΣ, ΤΟΤΕ ΦΑΥΖΙΤΙ ΕΠΖΑΠ, ΖΟΤΑΝ ΑΡΕΦΑΝ ΠCΜΟΤ ΝΤCΖΙΜΙ ΙΕ ΠΕCΖΟ ΟΥΟΝΖΥ ΝΑΖΡΑΥ ΕΝΕCΩΥ, ΟΥΟΖ ΝΤΕΥCΟΜCΚ ΚΑΤΑ ΟΥΜΕΥΙ ΝCΑΡΚΙΚΟΝ ΟΥΟΖ ΜΜΕΤΜΑΙΠΑΘΟC: ΦΗ ΔΕ ΝΘΟΥ ΕΠΤΟΥΧΗΟΥΤ ΚΑΤΑ ΟΥΤΟΥΒΟ ΝΤΕ ΟΥΑΓΑΠΗ, ΜΠΑΥCΟΜC ΕΘΜΕΤCΑΙΕ ΝΤCΑΡΞ, ΑΛΛΑ ΜΑΛΛΟΝ ΦΑΥΤΝΙΑΤΥ ΜΠΙΚΑΛΛΟC ΝΤΨΥΧΗ, ΕΤΕ ΘΜΕΤCΕΜΝΟC ΠΕ ΜΠΤΡΟΠΟC ΝΤΑΡΕΤΗ.

⁴² KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Exegetické zlomky*, s. 190–191.

⁴³ Cyrilovi úryvek připisují rukopisy W (Cod. Laur. VI, 33 z 11. stol.) a Z (Cod. Vat. 1423 z 15./16. stol.), jako anonymní ho uvádí E (Cod. Coislin. 195 z 10. stol.) a F (Cod. Coislin. 23 z 11. stol.). Vzhledem k převládající atribuci Reuss uvádí fragment pod Cyrilovým jménem jako *Fragm. Matth.* 57. Fragment také najdeme jako anonymní v Cramerově katéně, která primárně vychází z posledně jmenovaného rukopisu, slov. J. A. CRAMER, *Catenae graecorum patrum in Novum Testamentum, I, In Evangelia s. Matthaei et s. Marci*, Oxford 1844, s. 37.

Kdo se podívá na ženu a chtivě [po ní] zatouží, je souzen, když se mu v žádostivosti jeví tělo ženy krásné, a vidí ho tělesně a hříšně. Kdo s čistou láskou hledí na krásu, není veden krásou těla, ale duše.⁴⁴

Řecký text katény relativně věrně odpovídá koptskému textu, byť v něm chybí závěrečná formulace o „ryzí ctnosti“. Tento výňatek je patrně parafrází, která shrnuje *Strom.* IV 116, 1–2 a k tomu doplňuje *Strom.* II 61, 3.⁴⁵ První uvedená pasáž zní takto:

Citovaný výrok Písma praví, že když se někomu při pohledu na krásu těla kvůli žádostivosti zdá, že krásná je tělesnost, propadne soudu za to, že na předmět svého obdivu hleděl tělesně a hříšně. Kdo naopak pohlédne na krásu z čisté lásky, nepovažuje vlastně za krásnou tělesnost, ale duši...⁴⁶

Tomuto extraktu je v koptském textu předřazena formulace, která patrně vychází ze *Strom.* II 61, 3: „je souzen, kdo se podívá se žádostivostí“.⁴⁷ Zdá se, že katenista převzal tyto myšlenky a vypustil platónský motiv, v který ústí pasáž *Strom.* IV 116, 2. Lze přepokládat, že zkrácený a parafrázovaný text *Stromat* byl převzat do řecké katény, odtud bez větších změn přeložen do koptštiny a následně s drobnou úpravou do arabštiny.

⁴⁴ CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Fragm. Matth.* 57 (Reuss 171): 'Ο ἐμβλέψας γυναῖκα καὶ ἐπιθυμῆσας τότε κρίνεται, ὅτε φανῇ αὐτῷ ἡ σὰρξ τῆς γυναίκος εἰς ἐπιθυμίαν καλὴν, καὶ σαρκικῶς αὐτὴν ἰδὴ καὶ ἁμαρτητικῶς· ὁ γὰρ δι' ἀγάπην τῆς ἀγνῆς ὁρῶν τὸ κάλλος, οὐ τὴν σάρκα ἡγεῖται καλὴν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν.

⁴⁵ Tak uvádí FRÜCHTEL, „Neue Textzeugnisse,“ s. 88. CAUBET ITURBE, *La cadena* 2, s. 59, pozn. 2, považuje za předlohu *Strom.* IV 116, 1–2 (ἐὰν εἰς κάλλος ... ψυχὴν καλὴν), dále připomíná anonymní scholion (Cramer I 37), které odpovídá téměř doslovně, a uvádí také další Klementovy citace a výklady Mt 5,28 ve *Strom.* II a III (ty jsou bez vazby na toto místo). J. Plátová uvádí anonymní výskyt v Cramerově katéně a pasáž považuje za shrnutí *Strom.* IV 116, 1–2 doplněné o II 61,3, srov. *Exegetické zlomky*, s. 191, pozn. 5–6; PLÁTOVÁ, „Die Fragmente,“ s. 7–8. K četným odkazům na Mt 5,28 u Klementa srov. ČERNUŠKOVÁ, „Blahoslavená touha,“ s. 25, pozn. 19.

⁴⁶ *Strom.* IV 116, 1–2: ἐὰν εἰς κάλλος σώματος βλέψῃ τις, ὁ λόγος φησί, καὶ αὐτῷ ἡ σὰρξ εἶναι κατ' ἐπιθυμίαν δόξῃ καλὴ, σαρκικῶς ἰδὼν καὶ ἁμαρτητικῶς δι' οὐ τεθαύμακεν κρίνεται· ἐμπαλιν γὰρ ὁ δι' ἀγάπην τὴν ἀγνὴν προσβλέπων τὸ κάλλος οὐ τὴν σάρκα ἡγεῖται, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλὴν... Český překlad V. Černušková.

⁴⁷ *Strom.* II 61, 3: ὁ «ἐμβλέψας πρὸς ἐπιθυμίαν» κρίνεται. Český překlad V. Černušková.

2.4 Kdo nalezne svůj život, ztratí jej (fragm. k Mt 10,39)

K verši Mt 10,39 („Kdo nalezne svůj život, ztratí jej; a kdo ztratí svůj život pro mne, nalezne jej“) uvádí katéna tento Klementův úryvek:

Svatý Klement. Ten, kdo nalezl svůj život ve vášních, ďábelských slastech, potěšeních srdce a pozemských žádostech, zcela ho ztratí v ohnivém pekle (srov. Mt 5,22). Ten však, kdo ho ztratí kvůli zdrženlivosti podle Boha a straní se všech potěšení srdce a rozkoší těla a stále se připravuje na smrt na kříži podle mučednického vyznání, ten shledá, že si ho zachránil v onen velký den spravedlivého soudu Syna Božího.⁴⁸

Úryvek zachovává a dále rozvíjí strukturu paradoxních protikladů biblického verše (nalezne/ztratí, ztratí/nalezne), stejně jako řecký text Nového zákona zde užívá víceznačné slovo *psýché* (v souladu s tradicí českých biblických překladů překládáme jako „život“). V první části úryvku konkretizuje, jakým způsobem lze život zdánlivě nalézt: výlučnou orientací na pozemská dobra či přímo ďábelské radosti. Tomu odpovídající ztrátu života upřesňuje obrazem „ohnivého pekla“, který známe z Mt 5,22. V druhé části rozvádí, jak lze život zdánlivě ztratit: stranit se všech rozkoší a stále se připravovat na smrt na kříži (specifikace skrze „mučednické vyznání“ není příliš srozumitelná). Výňatek uzavírá skutečné nalezení života, které spočívá v záchraně v den soudu.

Arabská verze (fragm. inc. 11)⁴⁹ odpovídá koptskému textu, odlišnosti jsou jen drobné (v první části namísto „ohnivého pekla“ stojí „peklo, které nemá konce“). V druhé části je smrt na kříži srozumitelněji specifikována „podle správné víry“.

Odpovídající předlohu pro první část úryvku v Klementově díle nemáme,⁵⁰ za předlohu pro druhou polovinu lze považovat text *Strom.* II 108, 3–4, který je stručným výkladem druhé poloviny verše Mt 10,39:

⁴⁸ De Lagarde 29, 34 – 30, 3: ΠΙΔΓΙΟC ΚΛΗΜΕΝΤΟC. ΦΗΕΤΑΧΙΜΙ ΝΤΕΦΥΧΗ ΉΕΝ ΝΙΡΑΘΟC ΝΕΜ ΝΙΕΠΙΘΥΜΙΑ ΝΔΙΑΒΟΛΙΚΟΝ ΝΕΜ ΝΙΟΥΝΟΦ ΝΖΗΤ ΝΕΜ ΝΙΤΕΡΨΙC ΕΤΗΠ ΕΠΚΑΖΙ, ΕΧΕΤΑΚΟC ΠΑΝΤΩC ΉΕΝ ΉΓΕΕΝΝΑ ΝΤΕ ΝΙΧΡΩΜ: ΦΗ ΔΕ ΕΘΝΑΤΑΚΟC ΖΙΤΕΝ ΉΓΕΓΡΑΤΙΑ ΚΑΤΑ ΦΝΟΥΤ, ΟΥΟΖ ΝΤΕΦΧΩΧΙ ΕΒΟΛΖΑΡΟΦ ΝΝΙΟΥΝΟΦ ΝΖΗΤ ΤΗΡΟΥ ΝΤΕ ΉCΑΡΞ, ΟΥΟΖ ΕΥCΕΒΤΩΤ ΝCΗΟΥ ΝΙΒΕΝ ΕΟΥΜΟΥ ΝCΤΑΥΡΟC ΕΞΡΗΙ ΕΧΕΝ ΤΟΜΟΛΟΓΙΑ ΝΉΜΕΤΜΑΡΤΥΡΟC, ΦΑΙ ΑΛΗΘΩC ΕΥΕΧΕΜC ΕCΤΟΥΧΗΟΥΤ ΝΑΦ ΉΕΝ ΠΙΝΙΩΤ ΝΕΖΟΟΥ ΝΤΕ ΠΙΖΑΠ ΜΜΗΙ ΝΤΕ ΠΩΗΡΙ ΜΦΝΟΥΤ.

⁴⁹ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Exegetické zlomky*, s. 196–197.

⁵⁰ CAUBET ITURBE, *La cadena* 2, s. 115, pozn. 2, odkazuje na Klementovu odlišnou interpretaci Mt 10,39 ve *Strom.* II 20 a IV 6; pro tento výklad nevidí předlohu u Klementa.

Pán říká: *Kdo ztratí svou duši, zachrání ji, ať už se vrhne do nebezpečí a vydá duši za svého Spasitele, jak to on udělal za nás, nebo svou duši odpoutá od účasti na běžném životě. Když se totiž rozhodneš odpoutat, vzdálit a oddělit svou duši od potěšení a rozkoší tohoto života (což symbolizuje dřevo kříže), nalezněš ji, jak odpočívá v naději, kterou očekávala.*⁵¹

V tomto textu nacházíme některé společné prvky s koptskou katénou: podobný je popis doporučované „ztráty“ života (v řeckém textu „odpoutat, vzdálit a oddělit svou duši od potěšení a rozkoší tohoto života“, ἀπολῦσαι καὶ ἀποστῆσαι καὶ ἀφορίσαι ... τὴν ψυχὴν, v koptské verzi „straní se všech potěšení srdce a rozkoší těla“), společné je i spojení zdrženlivosti s křížem (v řeckém textu doslova „což znamená kříž“, τοῦτο γὰρ ὁ σταυρὸς σημαίνει).

2.5 Již nejsou dva, ale jeden (fragm. k Mt 19,6)

Další Klementův úryvek se vztahuje k verši Mt 19,6 („...takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“):

Svatý Klement pak říká k této stejné pasáži: Protože on učinil staré [věci] novým[i], podle slov apoštola Pavla[, jenž praví]: *Staré [věci] pominuly, hle nové vznikly* (2 Kor 5,17). Proto [Kristus] nedovolil, aby si muž vzal více manželek, protože [totiž] v dřívějším čase to po nich vyžadovala doba [tj. okolnosti], aby se konalo takto, když Bůh řekl: *Množte se a rozrůstajte a zaplňte tvář země* (Gn 1,28).⁵²

J. Plátová vidí částečnou shodu se *Strom.* II 108, 4, částečně i IV 12, 1 (kde chybí souvislost s Mt 10,39), srov. PLÁTOVÁ, *Exegetické zlomky*, s. 196, pozn. 19; PLÁTOVÁ, „Die Fragmente,” s. 8.

⁵¹ *Strom.* II 108, 3–4: «ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ», φησὶν ὁ κύριος, «σώσει αὐτήν,» ἥτοι ῥυψοκινδύνως ὑπὲρ τοῦ σωτήρος αὐτὴν ἐπιδιδούς, ὡς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν, ἡ ἀπολύσας αὐτὴν ἐκ τῆς πρὸς τὸν συνήθη βίον κοινωνίας. ἐὰν γὰρ ἀπολῦσαι καὶ ἀποστῆσαι καὶ ἀφορίσαι (τοῦτο γὰρ ὁ σταυρὸς σημαίνει) τὴν ψυχὴν ἐθελήσης τῆς ἐν τούτῳ τῷ ζῆν τέρψεώς τε καὶ ἡδονῆς, ἔξεις αὐτὴν ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ προσδοκωμένῃ «εὐρημένην» καὶ ἀναπεταυμένην. Český překlad V. Černušková.

⁵² De Lagarde 52, 33–38: ΠΛΑΓΙΟΣ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΧΩ ΜΜΟC 2Ω4 ΉΕΝ ΤΑΙΠΕΡΙΟΧΗ ΝΟΥΩΤ. ΕΠΙΔΗ, ΠΕΧΑ4, Α4ΕΡ ΝΙΔΠΑΣ ΜΒΕΡΙ ΚΑΤΑ ΠCΑΧΙ ΡΩ ΜΠΙΔΠΟCΤΟΛΟC ΠΑΥΛΟC ΧΕ ΝΙΔΡΧΕΟC ΑΥCΙΝΙ, ΙC ΖΑΝΒΕΡΙ ΑΥΩΩΠΙ, ΕΘΒΕ ΦΑΙ ΜΠΕCΕΡCΥΝΧΩΡΙΝ ΧΕ ΕΘΕΡΕ ΠΙΡΩΜΙ ΟΙ ΟΥΜΗΩ ΝΓΑΜΟC. ΕΠΙΔΗ ΓΑΡ ΉΕΝ ΠΙCΗΟΥ ΝΑΡΧΕΟC ΝΑΡΕ ΠΙΚΕΡΟC ΕΡΑΠΕΤΙΝ ΜΜΩΟΥ ΠΕ ΕΘΡΟΥ ΕΡ ΦΑΙ, ΉΕΝ ΠΧΙΝΘΕΡ4 ΧΟC ΝΧΕ ΦΝΟΥΤ ΧΕ ΑΩΑΙ ΟΥΟZ ΑΙΑΙ ΟΥΟZ ΜΑ2 Π2Ο ΜΠΚΑ2Ι.

Výňatek spojuje myšlenku evangelia s dvěma dalšími biblickými citacemi a především připojuje ospravedlnění polygamie v době starozákonních patriarchů. Arabská verze (fragm. inc. 14)⁵³ odpovídá koptskému textu téměř doslovně.

Možnou řeckou předlohou (přinejmenším první části) může být *Strom.* III 82, 3:⁵⁴

Jde přece o téhož muže a Pána, který obnovuje vše staré. Nedovoluje už mnohoženství (kdysi ho totiž Bůh vyžadoval, když bylo třeba, aby lidé plodili a množili se), nýbrž zavádí manželství pouze s jedinou ženou...⁵⁵

V této pasáži nacházíme narážku na verš 2 Kor 5,17, který je v koptském textu citován, zákaz mnohoženství v současnosti a jeho ospravedlnění v minulosti.⁵⁶ Téměř doslova je převzata formulace o dřívějším „požadavku doby“ mít více manželek (ΕΠΙΔΗ ΓΑΡ ΉΕΝ ΠΙΧΟY ΝΑΡΧΕΟC ΝΑΡΕ ΠΙΚΕΡΟC ΕΡΑΠΕΤΙΝ – τότε γὰρ ἀπῆτει ὁ καιρός), kde je také převzato několik řeckých slov (ΓΑΡ – γὰρ, ΠΙΚΕΡΟC ΕΡΑΠΕΤΙΝ – ἀπῆτει ὁ καιρός).⁵⁷

2.6 Víra, poznání a vidění Boha (fragm. k Jan 14,3–4)

Poslední úryvek, který je také připisán Klementovi, se váže k Jan 14,3–7:

⁵³ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Exegetické zlomky*, s. 198–199.

⁵⁴ CAUBET ITURBE, *La cadena* 2, s. 183, pozn. 2, odkazuje na trojí interpretaci Mt 19,6 ve *Strom.* III, ale vždy odlišnou (neuvádí jednotlivě). J. Plátová uvádí, že jde o souhrn *Strom.* III 82, 2–3, srov. PLÁTOVÁ, *Exegetické zlomky*, s. 199, pozn. 25; PLÁTOVÁ, „Die Fragmente,” s. 8.

⁵⁵ *Strom.* III 82, 3: ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ κύριος παλαιὰ καὶ νῦν οὐ πολυγαμίαν ἐτι συγχωρεῖ (tote γὰρ ἀπῆτει ὁ καιρός, ὅτε αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνειν ἐχοῖν), μονογαμίαν δὲ εἰσάγει... Český překlad J. Plátová.

⁵⁶ Podobná myšlenka se ve stručnosti nachází např. u TERTULLIANA, *Ad uxorem* I 2,2, CCL 1, 374–375.

⁵⁷ Vzdálenější podobnost dále nacházíme ve *Strom.* III 62, 2 («ὥστε εἰ τις ἐν Χριστῷ, καὶ νῦν κτίσις,» οὐκέτι ἁμαρτητική· «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν», ἀπελουσάμεθα τὸν βίον τὸν παλαιόν· «ἰδοὺ γέγονε καινὰ»... „Ale pokud je někdo v Kristu, je to nové stvoření, už ne hříšné. Staré pomínulo, byl z nás smyt starý život, a hle, je tu nové“, přel. J. Plátová), ještě volněji *Strom.* III 47,2.

Svatý Klement. Z jeho výroků/kázání: Kdo věří v Syna a vyznává, že je soupodstatný s Otcem, viděl Otce ne tělesnými očima, ale spíše skrze vnímání poznání,⁵⁸ pravdu víry a vyznání Krista. Vždyť vidět Boha spočívá v poznání pravdy víry v Krista; a poznání víry v Krista znamená vidět Boha. Kdo totiž neviděl Krista přímo v těle, ten neviděl Boha, neboť mnozí mezi bezbožnými židy ho viděli [jen] tělesně. Ale spíše ten, kdo v něho věří a touží po něm a očekává ho skrze zachovávaní jeho příkázání, ten opravdu vidí Boha.⁵⁹

Tento výňatek vzbuzuje pochybnosti o Klementově autorství již od prvního pohledu.⁶⁰ Formulace „soupodstatný s Otcem“ odkazuje k nicejské terminologii, tedy o století po Klementovi. Pojem „soupodstatný“ (ὁμοούσιος) Klement užívá v protignostické polemice dvakrát ve *Stromatech* a pětkrát v *Excerptech* z *Theodota*,⁶¹ avšak ani jednou v rámci trojiční terminologie. Trojiční terminologie se objevuje v latinském textu *Adumbr.* III 1,1 (v rámci výkladu 1 Jan 1,1),⁶² kde ji však mohl vložit při překladu Cassiodorus. Odhlédneme-li od tématu soupodstatnosti v první větě úryvku, vzdálenou tematickou paralelou k úryvku bychom snad našli ve *Strom.* V 1,1–4, kde Klement polemizuje s názorem, že víra se vztahuje výhradně k Synu a poznání k Otci (zatímco podle něj víru a poznání nelze oddělovat). Připomeňme však i to, že pro Klementa není typické, aby označoval židy za „bezbožné“, naopak pohanské filosofy nabádá k úctě vůči nim.⁶³

⁵⁸ Formulace není příliš jasná, „vnímání poznání“ (ΤΕΘΕΩΣΙΣ ΜΠΙΕΜΙ) může volně odkazovat k Flp 1,9, ΠΕΜΙ ΝΕΜ ΕΘΕΩΣΙΣ ΝΙΒΕΝ (Horner: [the] knowledge and all discernment; ČEP: poznání a hlubokou vnímavost).

⁵⁹ De Lagarde 215, 23–34: ΠΙΔΓΙΟΣ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΕΒΟΛΗΕΝ ΟΥΛΟΓΟΣ ΝΤΑ4. ΦΗ ΞΕ ΟΥΝ ΕΘΝΑ2Τ ΕΠΙΩΗΡΙ, ΟΥΟ2 Ε4ΕΡΟΜΟΛΟΓΙΝ ΞΕ ΟΥΟΜΟΟΥΣΙΟ2 ΠΕ ΝΕΜ ΦΙΩΤ, Α4ΝΑΥ ΕΦΙΩΤ ΕΒΟΛ ΑΝ ΖΙΤΕΝ ΖΑΝΒΑΛ ΝΣΩΜΑΤΙΚΟΝ, ΑΛΛΑ ΜΑΛΛΟΝ ΖΙΤΕΝ ΤΕΘΕΩΣΙΣ ΜΠΙΕΜΙ ΜΜΗΙ ΝΤΕ ΦΝΑ2Τ ΝΤΟΜΟΛΟΓΙΑ ΜΠΧΡΙΣΤΟ2. ΠΙΝΑΥ ΓΑΡ ΕΦΝΟΥΤ ΠΕ ΤΓΝΩΣΙΣ ΜΜΗΙ ΝΤΕ ΦΝΑ2Τ ΜΠΧΡΙΣΤΟ2, ΟΥΟ2 ΤΓΝΩΣΙΣ ΝΤΕ ΦΝΑ2Τ ΜΠΧΡΙΣΤΟ2 ΠΕ ΠΙΞΙΝΝΑΥ ΕΦΝΟΥΤ. ΟΥ ΓΑΡ ΠΕ ΠΙΞΙΝΝΑΥ ΕΠΧΡΙΣΤΟ2 ΉΕΝ ΠΙΣΩΜΑ ΜΜΑΥΑΤ4 ΑΝ, ΦΑΙ ΑΝ ΠΕ ΠΙΞΙΝΝΑΥ ΕΦΝΟΥΤ, ΕΠΙΔΗ ΖΑΝΜΗΩ ΉΕΝ ΝΠΙΟΥΔΑΙ ΝΑΘΝΟΥΤ ΑΥΝΑΥ ΕΡΟ4 ΉΕΝ ΤΣΑΡΞ, ΑΛΛΑ ΜΑΛΛΟΝ ΠΙΞΙΝΝΑ2Τ ΕΡΟ4 ΟΥΟ2 ΕΙΡΙ ΜΠΕ4ΟΥΩΩ ΟΥΟ2 ΕΜΟΥΝ ΕΡΟ4 ΖΙΤΕΝ ΠΙΞΙΝΑΡΕ2 ΕΝΕ4ΕΝΤΟΛΗ, ΦΑΙ ΠΕ ΠΙΞΙΝΝΑΥ ΕΦΝΟΥΤ ΑΛΗΘΩ2.

⁶⁰ V arabské katéně je úryvek připsán rovněž Klementovi, Vat. ar. 452, f. 349^v.

⁶¹ *Strom.* II 74,1; IV 91,2; *Exc. Th.* 2,42,3; 3,50,1; 3,50,2; 3,53,1; 3,58,1 (SC 23, 150; 162; 162–164; 168; 176).

⁶² *Verbum ipsum (hoc est filius) quod secundum aequalitatem substantiae unum cum patre consistit* – „Slovo samotné (tj. Syn), které je podle shodné podstaty jedno s Otcem“ (Klement Alexandrijský, *Exegetické zlomky*, s. 164–165; český překlad J. Plátová).

⁶³ Srov. např. *Strom.* I 31,1–32,4; I 87,2–5; I 101,1; I 165,1–170,4; I 176,1–179,3.

Vážným kandidátem na autorství úryvku (resp. předlohy, kterou katenista parafrázoval) je Cyril Alexandrijský, v katéně nejčastěji citovaný autor. V jeho *Komentáři k Janovu evangeliu* nacházíme řadu témat a formulací, které se objevují v katéně, přičemž přímo v pasáži, která vykládá verš Jan 14,7,⁶⁴ Cyril podrobně pojednává o soupodstatnosti Syna s Otcem (ὁμοούσιος, ὁμοουσιότης, srov. ΟΥΟΜΟΟΥΣΙΟΣ),⁶⁵ o vyznání víry (τῆς πίστεως ὁμολογία, srov. „vyznání Krista“, ΝΤΟΜΟΛΟΓΙΑ ΜΠΧΡΙΣΤΟΣ).⁶⁶ V širším kontextu 9. a 10. knihy Cyrilova komentáře, které vykládají verše Jan 12,49–15,13, se pak opakovaně objevují odkazy na zachovávání přikázání (διὰ τοῦ τηρῆσαι τὰς ἐντολάς, srov. ΖΙΤΕΝ ΠΙΣΙΝΑΡΕΖ ΕΝΕΧΕΝΤΟΛΗ)⁶⁷ i protiklad k bezbožným Židům (οἱ ἀνοοῖοι Ἰουδαῖοι, Ἰουδαίων ἀνοσιότης, srov. ΝΗΙΟΥΔΑΙ ΝΑΘΝΟΥ†).⁶⁸

Tuto hypotézu podporuje i srovnání s úryvkem k Jan 14,1, který je v koptské katéně připsán Cyrilovi:

Znovu Cyril. Co tedy? Je jiná víra v Otce, a jiná víra v Syna? Naprosto ne! Ale pak vidět pouze Otce a nevyznat Syna a Ducha svatého je židovské. Proto [Kristus] řekl: *Věříte v Boha, věřte i ve mně.*⁶⁹

⁶⁴ CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Comm. Joh.* IX, PG 74, 192–200.

⁶⁵ CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Comm. Joh.* IX, PG 74, 193D: ... ἀνατροπὴν ἐπινοηθεῖσα καὶ καθαίρεισιν τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Υἱοῦ... PG 74, 200B: ἀλλ' ἐπεὶ περ ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἐωράσθαι φησιν ἐν αὐτῷ τὸν γεννήσαντα...

⁶⁶ CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Comm. Joh.* IX, PG 74, 196C: Ναθαναὴλ ... παραχρῆμα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν εἰσσεκόμεκε λέγων... PG 74, 197B: ... διδάξας τε σαφῶς, ὥς καὶ αὐτὴν ζημιωθήσεται τὴν εἰς τὸν Πατέρα γνώσιν, ὅς ἂν ἀγνοήσῃ τὸν Υἱόν, ὥς ἤδη διωμολογηκόσι τὴν πίστιν τοῖς μαθηταῖς, εἰκότως τὴν γνώσιν ἐπιμαρτυρεῖ λέγων. PG 74, 192D–193A: ἐπεὶ δὲ ἦν τινες εἰκὸς Ἰουδαϊκὴν τινα μάλλον ἤγουν εὐαγγελικὴν ἐπιτηδεύοντας παιδεύσιν, ἐξαρκεῖν οἶεσθαι πρὸς τὸ πιστεῦναι ὀρθῶς τὴν εἰς ἓνα τῶν ὅλων Θεὸν ὁμολογίαν τε καὶ γνώσιν, μὴ μὴν ἐπείγεσθαι μαθεῖν τὸν περὶ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος λόγον, ἀναγκαιῶς ἀποκλείει τρόπον τινὰ Χριστὸς καὶ τοῖς οὕτω δοξάζουσιν τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ γνώσιν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸν βούλονται παραδέχεσθαι διὰ γὰρ Υἱοῦ προσιτέον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

⁶⁷ Srov. např. CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Comm. Joh.* X, PG 74, 289C–D, ad Jan 14,23 (διὰ τοῦ τηρῆσαι τὰς ἐντολάς); PG 74, 293C, ad Jan 14,24 (τὸ τηρῆσαι τὰς ἐντολάς).

⁶⁸ Srov. CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Comm. Joh.* X, PG 74, 312A, ad Jan 14,28b (τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος); PG 74, 328A, ad Jan 14,30 (τῶν ἀνοσίων Ἰουδαίων); PG 74, 337A, ad Jan 15,1 (τοῖς ἀνοσίοις Ἰουδαίοις); PG 74, 385C, ad Jan 15,14–15 (τοῖς ἀνοσίοις Ἰουδαίοις). Srov. též motiv bláznivých či zlovolných Židů, srov. např. *Comm. Joh.* IX, PG 74, 176A, ad Jan 13,38 (τῆς Ἰουδαίων ἀνοίας); *Comm. Joh.* X, PG 74, 329D, ad Jan 14,31 (ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας εἰσελάσας ἤδη καιρὸς).

⁶⁹ De Lagarde 215, 5–9: ΕΤΙ ΟΝ ΚΥΡΙΛΛΟΣ. ΤΙ ΟΥΝ; ΟΥΕΤ ΡΟ ΦΝΑΖ† ΜΦΙΩΤ, ΟΥΟΖ ΟΥΕΤ ΡΟ ΦΝΑΖ† ΜΠΙΩΗΡΙ; ΝΝΕΣΩΩΠΙ. ΑΛΛΑ ΕΠΙΔΗ ΠΙΣΙΝΝΑΖ† ΕΦΙΩΤ ΜΜΑΓΑΤΥ

Volnou předlohu k tomuto úryvku opět nacházíme ve dvou pasážích 9. knihy Cyrilova *Komentáře k Janovu evangeliu*. K verši Jan 14,1 zde Cyril uvádí, že si Kristus přál, aby jeho učedníci nevěřili jen v Boha, ale také v něj (οὐκ εἰς μόνον τὸν Θεὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτόν); omezovat vyznání víry pouze na Boha je typickým znakem „židovské domněnky“ (Ἰουδαϊκῆς πως ἐστὶν ὑπονοίας ἰδίου), zatímco vyznávat zároveň i Syna je charakteristickým rysem evangelia; proto je třeba věřit v Boha Otce a ne pouze Syna, ale také v jeho vtělení, a v Ducha svatého.⁷⁰ Stejně jako v předchozím fragmentu – v řeckém komentáři i v koptské katéně – se zde objevuje téma vyznání Syna a protiklad k židovskému učení.

ZÁVĚR

Pro žádný z pěti fragmentů z Klementa Alexandrijského, které obsahuje koptská katéna k Matoušovu evangeliu (a následně poměrně věrný arabský překlad), nemáme doslovně odpovídající řeckou předlohu, všechny však lze chápat jako parafrázi určité pasáže z Klementova díla. Jak bylo již dříve doloženo u úryvků z Tita z Bostry a jak jsme také viděli na několika příkladech úryvků z Jana Zlatoustého či Cyrila Alexandrijského, převzetí původního textu ve formě volné parafráze není v de Lagardově katéně výjimkou, ale spíše typickým způsobem práce katenisty. V souladu s tím se zdá, že fragment k Janovu evangeliu není Klementovi připisán správně, ale jedná se parafrázi textu Cyrila Alexandrijského.

Z těchto několika pasáží nelze vyvozovat definitivní závěry o všech 29 Klementových zlomcích nejistého původu. Můžeme však vyslovit hypotézu, že většina nejistých zlomků – totiž těch, u kterých byla nalezena aspoň částečně příbuzná pasáž v Klementově díle – je parafrází Klementova známého díla, nikoli fragmentem Klementových *Hypotyposes*. Pouze u 6 zlomků zůstává předloha v Klementově díle zatím zcela neznámá:

ΟΥΟΣ ΕΩΤΕΜΕΡΟΜΟΛΟΓΙΝ ΜΠΙΩΗΡΙ ΝΕΜ ΠΙΠΝΕΥΜΑ ΕΘΟΥΑΒ ΟΥΙΟΥΔΑΙΚΟΝ ΠΕ, ΕΘΒΕ ΦΑΙ ΑΧΧΟΣ ΜΠΑΙΡΗ† ΧΕ ΝΑΖ† ΕΦΝΟΥ†, ΟΥΟΣ ΝΑΖ† ΕΡΟΙ ΖΩ.

⁷⁰ Srov. CYRIL ALEXANDRIJSKÝ, *Comm. Joh.* IX, PG 74, 180B, ad Jan 14,1b: διεκελεύσατο γάρ πιστεύειν αὐτούς, οὐκ εἰς μόνον τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτόν ... ἀλλ' ὅτι τὸ εἰς Θεὸν πιστεύσαι, ἔν τε τούτῳ μόνῳ τῷ ῥήματι τὸν τῆς πίστεως οἰεσθαι δεῖν συμπεπεραῖσθαι λόγον, Ἰουδαϊκῆς πως ἐστὶν ὑπονοίας ἰδίου, τὸ δὲ τῇ εἰς Θεὸν πίστει συνεισάγεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, κηρυγμάτων εὐαγγελικῶν ἐπίταγμα φαίνεται. δεῖ γάρ πιστεύειν τοὺς οἱ γε φρονούσιν ὀρθῶς, εἰς γε Θεὸν Πατέρα, καὶ οὐχ ἀπλῶς εἰς Υἱόν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

řecké zlomky fragm. inc. 1 (Anastasios), 5 (Cordier / Anastasios), 15 (Vat. gr. 1611 / Cordier)⁷¹ a 29 (Maxim) a arabské zlomky fragm. inc. 17 a 18 (Vat. ar. 452; Vat. ar. 410). Úkolem dalšího bádání je důkladné ověření všech zlomků dochovaných především v Cordierově katéně (fragm. inc. 5, 12, 13, 15 a 16), která je v současném bádání považována téměř za bezcennou.⁷² Zároveň je možné, že další fragmenty z Klementa Alexandrijského se nacházejí v rukopisech řeckých katén, které dosud nebyly důkladně prozkoumány, nebo jsou chybně uvedeny pod jménem jiného autora či jako anonymní. Mnohá další překvapení nás mohou čekat v dosud nezpracovaných arabských a etiopských katénách.

Příloha

Klementovy (resp. Klementovi připsané) zlomky v koptské katéně podle veršů evangelia, ke kterým jsou přiřazeny, odpovídající zlomky v arabské katéně (odkaz na dva hlavní rukopisy, odkaz na arabský a španělský text v edici), označení zlomku a pravděpodobný zdroj úryvku.

Verš	koptská katéna: de Lagarde atribuce	arabská katéna: Vat. ar. 452; Vat. ar. 410 (Caubet Iturbe I/II) atribuce	označení (Plátová); možný zdroj
Mt 5,7	6, 26–34 Svatý Klement	29 ^r ; 20 ^v (43/50) Klement říká	fragm. inc. 2; <i>Strom.</i> IV 38, 2–4
Mt 5,10	7, 13–17 Klement	29 ^v ; ? (44/51–52) Klement říká	fragm. inc. 3; <i>Strom.</i> IV 25,1; 41,4
Mt 5,27–28 *	10, 19–25 Klement	33 ^r ; 25 ^v (51/59) Klement vysvětluje	fragm. inc. 4; <i>Strom.</i> IV 116, 1–2 (II 61, 3)
Mt 10,39	29, 35 – 30, 3 Svatý Klement	58 ^r ; 52 ^r (102/115) Klement říká	fragm. inc. 11; <i>Strom.</i> II 108, 3–4
Mt 19,6	52, 33–38 Svatý Klement	92 ^v ; 78 ^r (169/183) Klement vysvětluje	fragm. inc. 14; <i>Strom.</i> III 82, 3

⁷¹ Früchtel uvádí, že fragm. inc. 15 k Lk 3,22 je parafrází *Paed.* III, srov. L. FRÜCHTEL, „Beiträge zu Clemens Alexandrinus,“ *Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft* 2, č. 1 (1947): 148–151, zde 151. Zdrženlivější je PLÁTOVÁ, *Exegetické zlomky*, s. 201, pozn. 26.

⁷² Srov. REUSS, *Matthaus-Kommentare*, s. xi („Die Edition ... ist kritisch völlig wertlos“); GEERARD, *Clavis Patrum Graecorum* 4, s. 233 („editio inepta est“).

Jan 14,3–7	215, 23–34 Svatý Klement	349 ^v ; 250 ^r (–/–) Klement vysvětluje	(není); Cyril Alex., <i>Comm. Joh.</i> IX
------------	-----------------------------	---	--

* řecká katéna: Cramer I, 37 (anonym); Reuss, *Matth.*, 171 (Cyril Alex., *Fragm. Matth.* 57)

Clement of Alexandria in the Coptic Catena on the Gospels

Keywords: Clement of Alexandria; Fragments of the *Hypotyposes*; Patristic Exegesis (Commentary on Scripture); Catena on the Gospels

Abstract: The article examines excerpts of Clement of Alexandria in the Coptic Catena on the Gospels; more precisely, the excerpts attributed to "[Saint] Clement". The excerpts are presented in a Czech translation with a commentary. It is suggested that all six excerpts are a paraphrase of a known work (i.e. not a fragment of Clement's lost *Hypotyposes*): five from Clement's *Stromateis* and one (mis-attributed by the catenist) from Cyril of Alexandria's *Commentary on John*.

Doc. Vít Hušek, Th.D.
Centrum pro práci s patristickými,
středověkými a renesančními texty
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
vit.husek@upol.cz